

„Olyan szép ez, hogy fájni fog”

Fecske Csaba: *Árnyúzó élet*

Magyar Napló–Írott Szó Alapítvány, Budapest, 2020

Kiadási időpontjához képest megkésve írom ezt a recenziót Fecske Csaba legújabb művéről. Többször nekifogtam már, ám a könyv második ciklusa annyira mélyen érintett, hogy minduntalan letettem. A két részből álló, összesen 67 alkotást tartalmazó, karcsú kiadványban a költő a személyes fájdalom és veszteség olyan bugyraiba merészkedik, hogy az onnan felhozott versek ereje nem hagy kétséget afelől: jelentős kötet született.

Az *Árnyúzó élet* cím jelzője a befogadóban önkéntelenül a *fényúzó* szót evokálja; egyben azt a gesztust, amellyel a lírai én a létét folytonosan keserítő árnyak eltávolításáért küzd. A szözerkezet nemcsak a költő 2013-as gyűjteményét, az *Árnyas kertbent* s az abban foglalt borúsabb műveket (*Kisértetfalu*, *Szögligeten esik az eső*, *Rekviem*, *Öregember*, *Meddig élnek*, *Sötétség csorog*, *Akvárium*, *Az önisméltés kényszere*) idézi, hanem azt a leheletnyi iróniát is, amellyel az alkotó olykor önmagát szemléli (*Kaleidoszkóp*). A cím távolról Szabó Lőrincet idézi fel: „az árny mindig súlyosabb / maradt a fénynél” (*Mozart hallgatása közben*). E léttapasztalat igazságtartalma a költő lírájában mindig is megjelent: pályáján (az *én*-tematika mellett) számtalanszor mutatta fel a „megalázottak és megszorítottak” nyomorúságát. Ahogy Jánosi Zoltán írta 2006-ban: „Költeményeiben nemcsak a fizikai, a hús-vér személyiség, az egyedi költő, hanem a magyar világ is ott botorkál, botol vagy éppen forog körbe, folytonosan fürkészve és vágyva, hol a múltba, hol a jövőbe kémlelve, s végül mégis kiúttalanul.”

Az *Árnyúzó élet* két ciklusa (*Csak életem múlik*, *Síron túl*) a szerző korábról ismert

témái mellé a személyes veszteség, a feleség halála feldolgozásának próbálkozásait, a gyászmunka egyes fázisait állítja. A *Csak életem múlik* alapmotívuma a *hiány*, az *üresség*, illetve az *idő* és az *emlékezés*, a „magamtól ki ment meg engem” életszemlélete (*Istenem én nagyon*). A kiüresedés itt a világban (*Csípős gyöngyör*, *Még nem*) és az *énben* (*Se*) egyaránt tapasztalható. A lapokon többször feltűnik egy hajléktalan (*A sötétség leple*, *Még nem*, *Burjánzik tovább*), aki Fecske Csaba korábbi nagy versét, a *Széchenyi utcai koldust* juttatja eszembe. A szenttelen leírások éppen azért megindítóak, mert a tehetetlenséggel szembesítenek: „s a rossz burjánzik mint a rák tovább” (*Burjánzik*).

A kötet beszélője a Bükk, a Boldva, a Miskolc, a Selyemré, a Szögliget földrajzi nevekkkel pozicionálja magát: e jelek önéletrajzi olvasatot (is) implikálnak. Fecske munkásságának követői tudják, hogy számára az észak-magyarországi táj az önkimondás és a lírai ítélkezés színhelye. Nála „a nap a Bükk fölött lassan hamvad el” (*Csak életem múlik*), illetve „A Bódván túl a földek / hamar-zöldbe öltöztek” (*Várom*), s az emlékező azt mondja, „valahol az elködlő múltban / ülnék a kies Szinva-terazon” (*Búcsú egy baráttól*). A feleségét elvesztő özvegy arról beszél: „egy éve már hogy a selyemréti / Szent István-templom szűk / fülkéjének lakója vagy ahol / minden bizonnyal a társbérlőd leszek” (*Egy év*). E helymegjelölések rögzítik a megszólalás dimenzióit, egyben kijelölik a költői világkép kereteit is. A versek így biztosítják az épülő életmű egységességét és folytonosságát.

Az *Árnyúzó élet* egyik magaslati pontja a *Szem*, Martin Roemers *The Eyes of War*

című fotója alá alcímű vers. (Az 1962-es születésű Martin Roemers holland fotográfus nagy erejű albuma, *A háború szeme* negyven portrét és kísérő interjút tartalmaz olyan férfiakról és nőkről, akik a második világháború alatt veszítették el látásukat. A Németországból, az Egyesült Királyságból, Hollandiából, Belgiumból, Ukrajnából és Oroszországból származó korábbi ellenségek közös sorsa a vakság.) A háború áldozatainak emléket állító művész képeihez csatolt ekphrasis-szerű leírások eme döbbenet kifejezői.

A *Csak életem múlik* számos darabjának témája az idő: a családi régmúlt (*Akit halálig szeretted, Ablak, Fagy matat, Szerszám*), illetve a beszélő közelmúltja (*Tört/ének, Ki hogy, Mire mentél velem*). A ciklus a kérelhetetlen önanalízis jegyében íródott; a Fecske Csaba-i önelemzés egyes szám első (*Csak életem múlik, Fagy matat, Ószebb, Árva, Kaleidoszkóp*) és egyes szám második személyű (*Ablak, Élőhalott, Szerszám, Felkel elmegy, Napfény felel*) szövegekben artikulálódik. Ha elfogadjuk ama régi igazságot, amely szerint ez a forma az én válságos életszakaszaiban erősödik meg, akkor jól látszik, hogy az *Árnyűző élet* személyes háttére jócskán tartogatott traumákat: betegséget (*Csipetnyi só a sebre*) és fájdalmat (*Megbújsz*) a szerző számára. Az ezekből való kiemelkedés-kísérletek példái a Pilinszky-szerű *Mire mentél velem* és az *Istennem én nagyon* strófái.

A gyűjtemény megható opuszai a *Búcsú egy baráttól* és *A csönd két oldala*. A Szabó Bogár Imre (1944–2014) alakját idéző versek a halála következtében beálló űrt az emlékezés aktusában kísérlik megragadni. Míg az első a haldoklóval történt utolsó találkozás szívszorító élménye mellett nem riad vissza az önirónia harsányabb megnyilvánulásától sem, mondván: „Hunyorogva bámulnánk a lemenő napba / két visszanyesett szárnyú mihaszna / költő a szívünk mint a söröző ajtaja nyitva”, addig a második a beteggel együtt töltött valamikori múlt félelemmel és szorongással teli emlékpillanatait idézve általános

felismeréshez vezet: „tekinteted magával sodort a házak felé / ahol emberek élnek boldogan vagy / boldogtalanul és ahol élünk mi is lélekemésztő / hétköznapokon penészes ünnepeken hallgatunk / mélyen hosszan de ennek a csöndnek mindkét / oldalára írva volt valami szép”.

A kietlen jelenből minduntalan a múltba pillantó, a múlt időt megállítani akaró, bár ennek lehetetlenségével számot vető lírai én illúziótlan helyzet- és pillanatképei sorakoznak a kötet lapjain. „Én azon szerencsétlen lelkialkatú emberek közé tartozom – jellemezte önmagát korábban Fecske Csaba –, akik számára szinte csak a múlt van, csak az van, ami volt, amit az emlékezet látvája megőrzött, akik képtelenek a jelen pillanat virágát letépni és élvezni, életüket igazán csak emlékeikben képesek megélni, feldolgozni. Prousti lelkialkatúnak nevezném az ilyen. Majd minden versem az *eltűnt idő nyomában* életérzés lenyomata.”

A kötet második része nem pusztán ezt az életérzést mutatja fel, hanem a feleség elvesztésének fájdalmát igyekszik rövid versekbe bújtatni. E lírai darabok mentesek az érzelmi elfogódottságtól; inkább tárgyilagos, néhol kifejezetten szenttelen leírás (*Utolsó arc, Végérvényesen, Ágyad mellett*) uralja őket. A sorokban a magára maradt férfi ön- és helyzetelemzése kapnak helyet. Az özvegyi bánat és fájdalom az „elveszett élet” megidézett régi perceit s a kórházi szenvedéstörténet képeit úsztatja egymásba: kiolvasható belőlük a sokévi házasság története, amely a hitves életnek utolsó stációjába olvad. E strófiákból kikövetkeztethető a kapcsolat hétköznapi alakzatai, azonban ezeknél fontosabbak az itt maradt költő veszteségkompenzációs kísérletei. A versek fikciója szerint a beszélő a halotthoz szól: a szövegekben ő a megszólított (*Végérvényesen, Temetésed, Egy év, Ágyad mellett, Tapló a fán*). Ez a gesztus, az eltávozottal folytatott (egyoldalú) párbeszéd Szabó Lőrinc kötete, *A huszonhatodik év* óta ismerős; Fecske Csaba beszélője a hitves halála után egy esztendővel

szól: „haláloed óta / eltelt egy év de mintha mégse múlt volna el”.

A *Síron túl* ciklus fragmentumai emléktöredékeket villantanak fel a betegség előtti (*Az idő sara, Eskiüvői kép*) és a kórházi korszakból; ez utóbbiak olykor tárgyyszerű, olykor megindító képekben sorakoznak (*A hazugság igazsága, Mosoly, Az utolsó látogatás, Ágyad mellett*).

Az egyedüllét sivárságában az eszmélkedés, a számvetés (*Csillagszámláló, Telihold*) mellett megnő az önelemzés, az életösszegzés igénye (*Mea culpa, Tapló a fán, Mire megyek*). A feleségsiratok legfelkavaróbb darabjában a testi leépülés megdöbentő képsorban mutatkozik: „szemed összekaristoltsz szélvédője bepárasodott / nem láttál engem nem láttál semmit / csak az időnként rád törő fájdalom / ütött rést a sötétség tömör falán / nyitva maradt száad rossz szagú sötét barlangja / denevérsurrogású értelmetlen szavak tanyája volt / cserepes száadat nyalogattad attól félttem / felfalodt ezt a keserű világot és én nézhetem / majd ahogy kihányod”.

A *Síron túl* ciklus mottóként a Vas István első feleségét, az agydaganatban elhunyt táncosnőt, Nagy Etelt gyászoló verséből vett refrént idézi: „Az tudja, mi a test, aki árnyat ölel.” E sor később beépül a *Telihold* Pilinszkyre emlékeztető strófájába, ahol a *semmit* markolászó lírai én számára „kínzó fogfájásnál nehezebben múlik az éjszaka”.

S itt elérkeztünk a Fecske Csaba-i versalakítás jellegzetes poétikai megoldásai-

hoz. A kötetben – mint az eddigi recepció is rámutatott – számos szöveg hely artikulál intertextuális vonatkozásokat; a József Attila-, Apollinaire-, Radnóti-, Vörösmarty-, Shakespeare-, Kassák- és Kundera-utalások izgalmasan gazdagítják a versek világát. Az írás-továbbírás szembeötlő példája az (*A csipogó árnyakból...*) című alkotás, amely József Attila azonos című, hatsoros töredékének kiegészítése további tíz sorral. (A költő kifejezései felvillannak a *Búcsú egy baráttól*, a *Dubigny: A Szajna és az Oise találkozása*, a *Végképp*, az *Istenem én nagyon* című szövegekben is.) A másik gyakran tetten érhető minta Apollinaire. (Őt idézi meg az *Árnyas kertben* kötet *Palimpszesztje*.) A francia költő feltűnik a *Csak életem múlik*, az *In memoriam Apollinaire*, az *Istenem én nagyon* soraiban is. Fecske nem csak az intertextusok elhelyezésével és a metrikus formákkal (*Fagy matat, Még nem, Burjánzik tovább, Téged keres majd, Kaleidoszkóp, Végképp*) bánik mesterien: megkapó metaforái, sajátos, interpunkciót nélkülöző, az olvasóra jelentős feladatot rozó mondatai (*Talmi gyönyör, Egészen más, Hűtlen asszony*), merész és a legtöbb esetben funkcionális enjambement-jei (*Öregasszony, Utolsó arc, Végérvényesen, Ágyad mellett, Egy év*) – a különböző hosszúságú sorok ellenére – a végtelen szövegfolyam érzetét keltik. És azon életérzés állandósulását, amely szerint „a földön szétszórt lábnyomok / égen a dagadt képű hold / olyan szép ez hogy fájni fog / sűgja hang ne várj ennyi volt” (*Ennyi volt*).

Karádi Zsolt